

kür konusu ağırlıklı biçimde tasavvufi-ahlâki eserlerde incelenmiş olup bunların en önemlisi Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-din*'idir. Kırk ana bölümden oluşan eserin 32. bölümü "Sabır ve Şükür" başlığını taşır (IV, 60-141). Gazzâlî burada, "Şükrederseniz size daha fazlasını veririm" meâlindeki âyeti (İbrâhîm 14/7) zikrettikten sonra başka âyetlerin de işaretiyle bu fazlalığın zenginlik, duaya icâbet, bağışlama ve tövbelerin kabulünde olacağını söyler. Ayrıca Yunus süresinin 10. âyetiyle Zümer süresinin 74. âyetine dayanıp cennete gireceklerin ilk sözlerinin şükür olacağını ifade eder. Sâliklerin makamlarından olan şükür ilim, hal ve amelden oluşur. İlim hali, hal ameli doğurur. İlim nimetin nimet sahibinden olduğunu bilmek, hal ise O'nun ihsanından doğan sevinçtir; amel de nimet sahibinin istediğini yapmaktır. Amelin kalp, organlar ve dille ilgili yönlerinin bulunduğunu, şükürün anlamını kavrayabilmek için bu üç yönün açıklığa kavuşturulması gerektiğini söyleyen Gazzâlî ilim, hal ve amel kavramlarını şükürle ilgisi bakımından geniş biçimde tahlil eder. Şükürün hakikatini anlayabilmek için öncelikle var olan her şeyin nimet olduğunu ve bütün nimetlerin Allah'tan geldiğini bilmek gerekir. Bu aynı zamanda tevhid bilgisidir, nimeti başkasından bilmek ise bir tür şirkittir. Şükürün hal düzeyinde nimeti ve nimete kavuşmayı önemsemeyip bizzat nimet sahibinden dolayı sevinmek gerekir. Bu durumda şükürün amacı nimetin kendisi değil onu veren olduğundan kul elindeki varlığı Allah'ın rızası uğruna ve O'nun istediği şekilde harcar. Bu halin işareti dünyanın sırf âhiretin tarlası olduğu için sevilmesidir. Amel yönünden şükürün kalp, dil ve organlarla ilgisi vardır. Kalbin şükürü bütün yaratılmışlar için iyilik düşünmek, dilin şükürü Allah'a minnettarlığını ifade etmek, organların şükürü Allah'ın verdiği nimetleri O'na itaat sayılacak şekilde kullanmaktır. Buna göre Kuşeyrî'nin de kaydettiği gibi (a.g.e., II, 494) gözün şükürü başkalarında görülen kusuru örtmekle, kulağın şükürü duyulan kusurları ifşa etmemekle olur. Gazzâlî'ye göre Allah, razı olduğu ve olmadığı şeyleri ayırt etmesini sağlamak için katından gönderdiği vahiy bilgileriyle insana kalp basireti vermiştir. Dinin hükümlerine uymayanlar şükür vecibesini yerine getiremeyecekleri gibi basiretlerini kullanarak ibret gözüyle evrendeki gerçekleri, yaratılıştaki hikmetleri kavrayamayanlar da var olan şeylerin gerçek anlamlarına ulaşmaktan uzak kalacakları için yine nimetin de-

ğerini anlayamaz ve şükürünü eda edemezler, bu ise bir nankörlüktür. Gazzâlî, şükürle sosyal dayanışma ve paylaşma arasında ilişki kurarak ekonominin temel bir ilkesine dikkat çeker. Buna göre Allah'a giden yol O'na itaat etmek ve halkın geçimini sağlamaktan geçer (*İhyâ'*, IV, 95). Altın ve gümüşün yaratılışındaki hikmet onları tedavülde tutup insanların refahına katkıda bulunmaktır. Bunları saklayarak tedavüle çıkarmamak ise şükür görevini yerine getirmemektir. "Altın ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanları acıklı bir azapla müjdele!" meâlindeki âyeti (et-Tevbe 9/34) bu yönde yorumlayan Gazzâlî bunun ancak hikmet bilgisiyle öğrenilebileceğini ifade etmekte, sahip olduğu nimete ihtiyaç duyulduğu halde bunu önemsemeyenleri zalim ve nankör diye nitelemektedir (a.g.e., IV, 90-94).

Şükürün mü yoksa sabrın mı daha faziletli olduğu yolundaki meşhur tartışmayı da ele alan Gazzâlî, değişik durumlara göre sabrın veya şükürün daha faziletli sayılabileceğini delilleriyle açıklamakta, sonuçta sabrın ve şükürün değerinin bunları yerli yerince yapmaya bağlı olduğunu belirtmektedir. Kişiyi itaate ve hayırlı işlere yönelten şükür sabırdan daha üstündür ve böyle bir şükür sabrı da içerir. Çünkü nimetleri kötü yolda kullanmaktan sakınıp hayır yolunda kullanmanın zorluğuna katlanmak da bir sabırdır. Buna karşılık sabreden bir fakir malını faydasız işlerde harcayan bir zenginden daha üstündür. Her iki durumda da önemli olan sabır veya şükür sayılan davranışların görünüşü değil bunların içini dolduran mânevî ve ahlâkî özüdür. Kendisine sabrını mı yoksa şükürünü mü daha üstün olduğunu soranlara Cüneyd-i Bağdâdî, "Ne zenginin övülmesi varlıklı oluşundan ne de fakirin övülmesi yoksulluğundan dolayıdır; bunların değeri şartlarının yerine getirilmesine bağlıdır" cevabını vermiştir. "Yemek yiyip şükreden oruç tutup sabreden gibidir" meâlindeki hadis de bu gerçeğe işaret etmektedir. Gazzâlî, varlıklar dünyasındaki sayısız nimetleri inceleyip bunlardan dolayı ne kadar çok şükredilmesi gerektiğine ve bu açıdan şükürün çeşitlerine dair *İhyâ'*'da yaptığı geniş açıklamaları (IV, 109-123) hatırlatarak bunlardan başka şükür çeşitlerinin de bulunduğunu söylemektedir. Buna göre, kulun Allah'ın nimetlerinin kendisine peş peşe gelmesinden dolayı bu kadarına lââyik olmadığı için mahcubiyet duyması şükürdür; şükürden âciz olduğunu itiraf etme-

si, şükürünün azlığından yakınması, kendi şükürünün de Allah'ın lutuflarından sayıldığını bilmesi şükürdür. Yine nimetlerden dolayı kibre kapılmaması, nimetlere vesile olanlara teşekkür etmesi, nimet sahibinin huzurunda edebini koruması, aşırı talep-kâr davranmaması, nimetleri güzellikle kabul edip en küçüğüne bile razı olması şükürdür (a.g.e., IV, 141). Nimet veren veya bir sıkıntıdan kurtaran Allah'a şükran ifadesi olarak yapılan secdeye şükür secdesi denir (bk. SECDE).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, II, 493-494; *Müsned*, II, 258, 278, 283, 289, 295, 303, 375, 521, 533; IV, 278, 332-333, 375; Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerâ'a ilâ mekârimi's-şerî'a* (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 279-281; İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-aḥbâr*, II, 177-194; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut 1412/1992, II, 55; IV, 338; VIII, 55-56; İbrâhîm b. Muhammed el-Beyhakî, *el-Meḥâsin ve'l-mesâuî* (nşr. Muhammed Süveyd), Beyrut 1408/1988, s. 148-152, 153-154; İbn Abdülber, *Behcetü'l-mecâlis*, I, 310-318; Kuşeyrî, *er-Risâle*, II, 488-497; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *el-Âdâb* (nşr. Ebü Abdullah Saîd el-Mendûh), Beyrut 1408/1988, s. 78-79, 292-294; Gazzâlî, *İhyâ'*, IV, 60-141; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, IV, 161; XIX, 85-86; XXIV, 198; XXV, 249; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), XX, 287; Sâlim b. Muhammed el-Karanî, "Haḳîkatü's-şükür beyne's-selefi's-şâlih ve'l-Kaderiyye", *Mecelletü Câmî'a-ti'l-İmâm Muḥammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, sy. 41, Riyad 1424/2003, s. 247-343.

MUSTAFA ÇAĞRICI

ŞÜMEYTYİYE

(الشميطية)

İmâmiyye'den
Yahyâ b. Ebû Şümeyt'in
(ö. 67/687)
mensuplarına verilen ad
(bk. İMÂMİYYE).

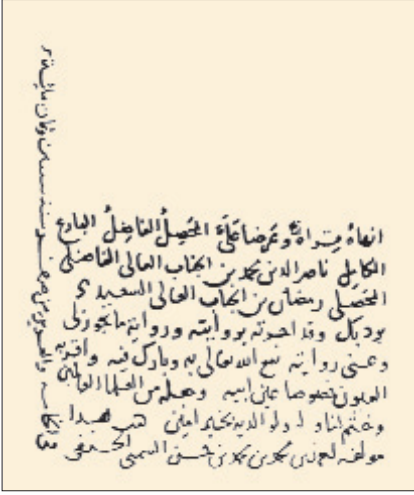
ŞÜMÜNNÎ

(الشمي)

Ebü'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed
b. Muhammed b. Muhammed
eş-Şümünnî el-Kusantîni el-Kâhîrî
(ö. 872/1468)

Hanefî fakihî.

Ramazan 801'de (Mayıs 1399) İskenderiye'de doğdu. Ailesi aslen Cezayir'in Kusantîne şehrine bağlı Şümünne köyünden olup dedesi ve babası tanınmış âlimlerdendi. Küçük yaşta babasıyla Kahire'ye giderek Veliyyüddin İbnü'l-İrâkî, Yahyâ b. Yûsuf es-Seyrâmî, İbnü'l-Hümâm, İbn Hacer el-Askalânî, Alâeddin el-Buhârî, Şem-

Şümünnî'nin el yazısı (Zirikli, *el-A'lâm* [Fethullah], I, 230)

seddin eş-Şattanûfî, Ali b. Muhammed el-Füvvî, Şemseddin el-Bisâtî, İbnü'l-Küveyk gibi âlimlerden akfî ve naklî ilimleri okudu, ayrıca tıp ve matematik öğrendi. Daha küçük yaşta Nâsirüddin İbnü'l-Furât, Kemâleddin ed-Demîrî, Ömer b. Reslân el-Bulkinî, Nüreddin el-Heysemî, Cemâleddin İbn Zahîre'den ve diğer bazı âlimlerden icâzet aldı. Önce babası gibi Mâlikî iken daha sonra Hanefî mezhebini seçti. Hanefî fikhî yanında Arap dili ve edebiyatı, hadis, tefsir, kelâm alanlarında tanındı. Cemâliyye Medresesi'nde ders verdi; Kayırbay Türbesi'nde meşihatlık ve hatiplik, Lala Medresesi'nde meşihatlık görevlerini üstlendi. Başta Celâleddin es-Süyûtî ve Şemseddin es-Sehâvî olmak üzere birçok talebe yetiştirdi. Devlet adamlarının meclislerinden uzak duran Şümünnî âbid ve zâhid kişiliğiyle herkesin saygısını kazandı. 868 (1463) yılında kendisine Hanefî kadılığı teklif edildiye de kabul etmedi. 27 Zilhicce 872 (18 Temmuz 1468) tarihinde Kahire'de vefat etti. Talebeleri Süyûtî ve Sehâvî'nin 27 Zilhicce olarak verdiği ölüm gününün bazı kaynaklarda 17 Zilhicce şeklinde geçmesi yanlış olmalıdır. Süyûtî hocasının vefatı üzerine elli beyitlik bir mersiye yazmıştır (*Buğyetü'l-vu'ât*, I, 379-381; *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 475-477).

Eserleri. 1. *Kemâlû'd-dirâye fî şerhi'n-Nuqâye* (*Şerhu'n-Nuqâye*). Burhânüşşerfâ'nın Hanefî fikhına dair *Vikâyetü'r-rivâye* adlı eserinin torunu Sadrüşşerfa tarafından yapılan ihtisarının şerhi olup birçok yazma nüshası günümüze ulaşmıştır (meselâ Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr.

2286; Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 524, Esad Efendi, nr. 784, Hamidiye, nr. 481; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1660). 2. *el-Âli'r-rütbe fî şerhi Nazmî'n-Nuḥbe*. İbn Hacer el-Askalânî'nin hadis usulüne dair *Nuḥbetü'l-fiker* adlı eseri Kemâleddin eş-Şümünnî tarafından *er-Rütbe fî şerhi'n-Nuḥbe* (*Nazmu Nuḥbetü'l-fiker*) adıyla manzum hale getirilmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 344, vr. 1-7; Râşid Efendi Ktp., Râşid Efendi, nr. 11250, vr. 200^b-208^a), oğul Şümünnî de bunu şerhetmiştir. Hannân Abdülazîz Şâfiî'nin yüksek lisans tezi olarak neşre hazırladığı eser (Mekke Ümmü'l-kurâ Üniveritesi, 1418), ayrıca Hârûn b. Abdurrahman el-Cezâirî (Beyrut 2003) ve Mu'tez Abdülatîf el-Hatîb (Beyrut 1425/2004) tarafından edisyon kritiği yapılarak yayımlanmıştır. 3. *Müzîlü'l-ḥafâ' 'alâ elfâzi's-Şifâ'*. Kâdî İyâz'ın eseri üzerine yazılmış bir hâşiyedir (İstanbul 1264; eş-Şifâ'nın kenarında, I-II, Beyrut 1399/1979, 1409/1988; nşr. Abdüsselâm Muhammed Emîn, Beyrut 2000). Sehâvî hocasının bu eseri Burhâneddin el-Halebî'nin şerhinden ihtisar ederek yazdığını belirtir (*ed-Ḍav'ü'l-lâmi'*, II, 175). 4. *el-Münşif mine'l-keḷâm 'alâ Muḡni'bni Hişâm*. İbn Hişâm en-Nahvî'nin *Muḡni'l-lebîb* adlı eserine yazılan hâşiyedir (I-II, Kahire 1305, kenarında İbnü'd-Demâmî'nî'nin *Tuḥfetü'l-ğarîb bi-şerhi Muḡni'l-lebîb* adlı eseri olarak). Süyûtî bu eseri şerh (ayrıca bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1752), Sehâvî ise hâşiyeye diye nitelenmektedir. Sehâvî hocasının bu eseri İbnü'd-Demâmî'nî'nin kitabından özetleyip yeni bilgiler eklediğini (*ed-Ḍav'ü'l-lâmi'*, II, 175), Şümünnî'nin çok yönlü değerli bir âlim olduğunu belirten Şevkânî ise bu hâşiyeye rağbet edildiği kadar önemli bir özellik göstermediğini ve büyük kısmının İbnü'd-Demâmî'nî'nin sözlerinden yapılan nakillerden ibaret bulunduğunu kaydeder (*el-Bedrü't-tâli'*, I, 120). *el-Münşif*'in gerek bu özelliği gerekse birlikte basılması sebebiyle olmalı, bazı kaynaklarda İbnü'd-Demâmî'nî'nin şerhi üzerine yapılan bir hâşiyeye olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Ayrıca eserin İbn Hişâm'ın metnini bütünüyle açıklayan bir şerhten ziyade bazı ibarelerin izahıyla sınırlı bir hâşiyeye niteliği taşıdığı görülmektedir. Müellif önsözde, İbn Hişâm'ın kitabını okuttuğu sırada mütalaa ettiği Şemseddin İbnü's-Sâiğ ez-Zümürüdî'nin *Tenzihü's-selef 'an temvîhi'l-ḥalefî*yle (*Muḡni'l-lebîb*'e reddiye) İbnü'd-Demâmî'nî'nin ta'liki ve *Tuḥfetü'l-ğarîb* adlı şerhinde metne yönelik itirazlar ve izaha muhtaç hususlar gördüğünü, bunlarla birlikte eser-

deki şevâhidle beyitlerin açıklanması ve müşkül yerlerin şerhine dair talep üzerine bu kitabı yazdığını belirtir. Eserin I. cildi Abdülhamîd Abdülmübdi Ahmed Muhammed, II. cildi Ahmed Mahmûd es-Seyyid er-Rifâî tarafından yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (Kahire Üniversitesi, 1415-1416/1994-1995). 5. *Menhecû's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. İbn Mâlik et-Tâî'nin nahve dair meşhur eserinin şerhidir (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 6254; Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 933, Hafîd Efendi, nr. 392, Hamidiye, nr. 1292; Adana İl Halk Ktp., nr. 667, 716). Nüreddin el-Üşmûnî de *Elfiyye*'ye aynı adla bir şerh yazmıştır. 6. *el-Umûrû'n-nâciḥa fî keşfi esrârî'l-Fâtîḥa* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 506). Kaynaklarda ayrıca Şümünnî'nin *Evtaḳu'l-mesâlik li-te'diyeti'l-menâsik* adlı bir eserden bahsedilmektedir. Muhammed Zeynelâbidîn Selâme, İbn Hişâm en-Nahvî'nin *el-İ'râb 'an kavâ'idî'l-î'râb* adlı eserinin şerhi olan *Hallü me'âkidi'l-ḳavâ'idî'l-âti şebet bi'd-delâle ve's-şevâhid* adlı eseri Şümünnî'ye nisbet edip üzerine bir doktora çalışması yaparak neşre hazırlamışsa da (Ezher Üniversitesi, 1393/1973) Hasan Aksoy ve daha sonra Mahmûd Muhammed el-Âmûdî bu eserin Şümünnî'ye değil Şemseddin Sivâsî'ye ait olduğunu tesbit etmişlerdir (bk. bibl.). Aslında bu eser daha önce de Sivâsî'ye nisbet edilerek basılmıştır (İstanbul 1311).

BİBLİYOGRAFYA :

Şümünnî, *el-Âli'r-rütbe fî şerhi Nazmî'n-Nuḥbe* (nşr. Mu'tez Abdülatîf el-Hatîb), Beyrut 1425/2004, neşredenin girişi, s. 16-40; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 375-381; a.mlf., *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 474-477; Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmi'*, II, 174-178; *Keşfü'z-zunûn*, I, 152; II, 1054, 1752, 1936, 1971; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-ḥicâl*, I, 95-98; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 119-121; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 37-39; Serkis, *Mu'cem*, I, 880, 1143; Brockelmann, *GAL*, II, 99; *Suppl.*, II, 92-93; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâlî, *Târîḫü'l-Cezâ'iri'l-âm*, Beyrut 1400/1980, II, 218-219; Mustafa eş-Şek'a, *Celâlüddin es-Süyûtî: Mesiretühü'l-ilmîyye ve mebhâşiḫühü'l-luḡaviyye*, Kahire 1401/1981, s. 18-19; Hasan Aksoy, *Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi: Tenkitli Neşir* (doktora tezi, 1984), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 42; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi'u's-şürûḥ ve'l-ḥavâşi*, Ebûzâbi 1425/2004, III, 1761; Ahmet Özel, *Hanefî Fikh Alimleri*, Ankara 2006, s. 105; *Mu'cemü'l-maḥḫûḫâtü'l-mevcûde fî mektebâti İstanbul ve Anâḫûl* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], I, 215-216; Mahmûd Muhammed el-Âmûdî, "Hallü me'âkidi'l-ḳavâ'idî'l-âti şebet bi'd-delâle ve's-şevâhid li's-Şümünnî-tevşîḳ ve nisbe", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye*, X/2, *Gazze* 2002, s. 143-157; Ali Tefvîk el-Hamed, "eş-Şümünnî", *Mv.AU*, XV, 158-160.

